

ERDÉSZETI FAJTAMINŐSÍTÉS, ERDŐÁLLOMÁNYFEJLESZTÉS

DR. SOLYMOS REZSŐ

Az erdészeti fajtaminősítésnek kellően nem hangsúlyozható szerepe van abban, hogy a jövő erdőállományainak a stabilitását és produktivitását a kívánatos mértékben továbbfejlesszük. Az erdészetben régóta ismeretes az a különbség, amely az erdő azonos fafajú egyedei között fennáll. A céljainknak megfelelő megkülönböztető tulajdonságokat hordozó fajták állami elismerése a fajtaminősítés keretében valósul meg. Némileg büszkék is lehetünk arra, hogy az állami fajtaminősítés területén Európában az elsők között voltunk. Mégsem elégségesek az elért eredmények, ha egybevetjük őket azokkal a bővülő társadalmi követelményekkel, amelyek érdeinket fokozott mértékben terhelik. Éppen ezért indokolt a hazai erdészeti nemesítést bővíteni és továbbfejleszteni.

A fajtaminősítés keretébe illesztve szeretnék a témáról néhány gondolatot kifejteni, szemelvényyszerűen kitérve az erdészeti genetika és az erdészeti nemesítés azon kérdéseire, amelyek indokolták és lehetővé tették azt, hogy elismert erdészeti fafajtákkal rendelkezünk. Mondanivalómat néhány történeti tényezőre is figyelve állítottam össze.

Az európai erdészek már a XVI. században felismerték az erdei famagvak származásának a jelentőségét. Az 1700-as évek elején felvetették a mesterséges hibridizáció gondolatát és erdészetben. Igaz, jó 200 év kellett még ahhoz, hogy a hibrid nemesítési kísérletekre sor kerülhessen. Sokkal eredményesebbek voltak a származási kísérletek, amelyeket Európa-szerte az 1800-as évek kezdetétől hoztak létre. Ennek az évszázadnak a végén már meghatározó volt a IUFRO idevonatkozó szervezőtevékenysége. Az 1900-as években a származási kísérletek alapján megkezdték a különböző nemesítő tevékenységeket és a hibridnemesítés mellett kialakult a ploidianemesítés. A legnagyobb eredményt a nyárák nemesítésében tudja az európai erdészet felmutatni és talán a legkevesebbet a lassan növekvő lombos fafajok területén. A magyar erdészek is aktív részesei voltak és ma is elismert művelői a különböző fafajok nemesítésének.

Évszázadunk 20-as éveiben vezették be a kvantitatív genetika és a populáció genetika módszereit az erdészeti genetikában és nemesítésben. Az utóbbi évtizedekben meghatározó volt a biokémia, a fiziológia, a molekuláris genetika, valamint a biotechnológia fejlődése, amelyhez szélesebb körben az erdészeti ökológia nyújtott kibontakozási lehetőséget. Napjainkig eljutottunk oda, hogy az erdészeti genetika és az erdészeti nemesítés jelentőségét társadalmi téren is egyre szélesebb körben ismerik el. Elismerjük és kiemeljük azt, hogy a természettudományok között a genetika és a nemesítés járulhat hozzá a legnagyobb mértékben ahhoz, hogy az erdőállományok fejlesztése az eddigieknél gyorsabb ütemben valósuljon meg. A környezeti tényezők változása, az erdő sokcélú hasznosítása és mindenekelőtt a tartamos erdőgazdálkodás változatlan követelménye miatt ez a fejlesztés a korábbiaknál bonyolultabb feladatok megoldását igényli a nemesítőktől is.

Hangsúlyozni kell, hogy az erdészeti genetika alaptudomány és az erdészeti nemesítés az alkalmazott tudományok körébe tartozik. A genetikusoknak viszonylag nagy a kutatási szabadsága. Az erdészeti nemesítők számára szűkebbek a mozgáster határai, mert az alkalmazott tudományok jellegének megfelelően egy adott körben és az újszerű célok szerint kell, hogy feladatukat ellássák. Ennek keretében a nemesítőknak az eddigieknél is jobban kell szorgalmazniuk az erdészeti szaporítóanyag-termelést, valamint azoknak a termőhelyi

és egyéb környezeti problémáknak a megoldását, amelyek a jövő faállomány-fejlesztéséhez az erdőket fenyegető veszélyek figyelembevételével szükségesek. Külön ki kell emelni ezért a rezisztencia, a termőhelyhez való igazodás és a fatermelés növelésének a kérdését.

A fatermelés-növelés számunkra mindig elsőrangú kérdés volt. A jövőt illetően azonban nem lenne helyes a legelső célul kitűzni, mert ezt megelőzi az ellenállóképesség és a termőhelyállóság.

Felmerül a kérdés, hogy Magyarországon, ahol a fő állományt alkotó fafajok 50%-át alkotják az őshonosak és a másik 50% jut a külföldiekre, mit tehet és kell, hogy tegyen a nemesítő az egyik, illetve a másik esetben. A *természetes erdők* elsősorban a *genetikusok* számára nyújtanak rendkívüli lehetőségeket. A nemesítők csak szűkebb területen tudnak itt mozogni. Ennek is köszönhető talán, hogy a természetes, őshonos fafajaink nemesítése elmaradt. Ehhez hozzátartozik még, hogy a lassan növekvő fafajokkal a gyors sikerekre törő világunkban hosszú idő múltán lehet kellő eredményt felmutatni. Az erdészeti kutatás utóbbi három évtizede folyamán mindezek ellenére lényegesen nagyobb nemesítő kapacitás illette volna meg e témát annál a szerény mértéknél, mint amelyben az illetékesek részesítették. Némi aránytévésítésnek voltunk a tanúi.

A *kultúrerdő*kben a nemesítők szerepe már meghatározó. Ezt a rendkívüli szerepet Magyarországon a mesterséges felújítások döntő aránya magyarázza. Közismert, hogy minél nagyobb az emberi beavatkozás hatása az erdei ökoszisztémára, annál nagyobb feladatok hárulhatnak a nemesítésre. Ennek során a nemesítőinknek kell a szaporítóanyagra vonatkozó ajánlásokat kidolgozni. A gyakorlat részére olyan újabb fajtákat kell előállítani, amelyek a termőhelynek megfelelő gazdálkodás mellett nemcsak magasabb fatermést produkálnak, hanem lehetővé teszik a magas színvonalú, többcélú erdőhasznosítást tartamosan, több generáción keresztül. Változatlanul elsőrendű jelentőséget tulajdonítunk annak a sokoldalú kapcsolatnak, amely a hazai termőhelyek és faállományok között fennáll. A környezeti tényezők gyors módosulása miatt viszont manapság ki kell hangsúlyozni az új fajtáknak az ökológiai tényezők változásával szembeni tűrőképességét. A tartamosságnak a sokszor hangoztatott alaptörvénye is tovább bővül az erdészeti nemesítésben. Ez azt jelenti, hogy a fafajok genetikai sokoldalúságát fenn kell tartani. Meg kell előzni a genetikai elszegényedést, hogy a kívánt stabil erdei ökoszisztémát ismételten létrehozassuk és a különböző fafajok jövő generációi számára fenntartsuk. Ezért az erdészeti génforrások megőrzése kiemelt feladataink közé tartozik. A gazdasági erdőben is sürgős feladat a generáció megőrzése. A genetikai sokrétűség fenntartása az erdészeti nemesítő számára is a további munka nélkülözhetetlen előfeltétele. Az OMFT erdészeti szakbizottsága az erdészeti fajtaminősítést illető feladatait mindezekre figyelve kívánja ellátni és tevékenységét továbbfejleszteni.

A szemelvényyszerűen összefoglalt gondolatokból is következik, hogy:

- tovább kell fejlesztenünk erdészeti nemesítésünket,
- bővíteni kell a nemesítés céljait,
- a magtermelő állományokat úgy kell kezelni, hogy a kiváló származású mag termelése mellett az erdészeti genetika gazdag erőforrásai is legyenek.

Erdészeti politikánk első feladata az erdők fenntartása és fejlesztése. Gazdasági nehézségeink ellenére sem mondhatunk le ennek teljesítéséről.